

فائمه رستمی
گروه فرهنگ و هنر

هر سال همزمان با ماه محرم و صفر و ایام عزای حسینی، مجالس تعزیه مورد توجه قرار می‌گیرند و شاهد هشتیم که در گوشه‌وکنار شهرها و روستاها به این هنر کهن نمایشی ایران توجه می‌شود اما واقعا تعزیه این چیزی است که ما در گوشه‌وکنار خیابان شاهد آن هستیم؟ آیا این هنر که حتی جهانیان از داشته‌های آن برای اعتلای هنر نمایش خود استفاده کردند، همین چیزی است که مختصر در چند مجلس روایت می‌شود؟ این‌که می‌گویند در روزگاری نه چندان دور در همین تهران و تکیه دولت‌با هزار مخاطب، تعزیه‌هایی اجرامی شده‌که از جذابیت‌های بصری بسیاری همچون استفاده از نسخه‌های معتبر، تعزیه خوانانی تراز با صدایی گریا و مسلط بر موسیقی، ابزار و یراق، اسب و شتر، در کنار کهن سازهایی بومی آنچنان خودنمایی می‌کردند که دل سنگ راهم برای خاندان رسول... به گریه می‌انداختند، کجا هستند و چرا ما هرچه غور می‌کنیم، در گوشه‌گوشه ایران هم چنین شکوهی رانمی بینیم؟

■ ■ ■

معیار؛ دوران طلایی شبیه‌خوانی

گرچه همچنان در شهرها و روستاهای کشور مثل نوش‌آباد، کاشمر، آران و بیدگل و... مجالسی برگزار می‌شود که نزدیک به تعزیه‌های معیار از دوران طلایی این هنر هستند، اما چرا از چنین هنر ملی که ثبت جهانی شده و هنوز تئاتر غرب از دستاوردهای آن همچون تکنیک فاصله‌گذاری، دراماتوزی، اجرای محیطی، رنگ‌شناسی و نمادپردازی استفاده می‌کند، یک اجرای معیار در همین شهر تهران نداریم که مخاطب نسل جوان امروزی را دگریر اجرای این هنر ملی کند. فراموش نکنیم که در جهان معاصر، برای حفظ و نگهداری از سنت‌ها باید زمینه‌استفاده از تکنیک‌های جدید در هنر را فراهم کرد تا با نسل جدید ارتباط برقرار کند اما شاهدیم مدیران فرهنگی و هنری و چندین و چند کانون، دفتر، انجمن، موسسه و... که از بودجه‌های دولتی بهره می‌گیرند، در سالیان متمادی حتی نتوانسته‌اند یک تعزیه معیار در همین شهر تهران اجرا کنند. این در حالی است که امروز شاهد هشتیم بسیاری از نمایش‌های میدانی بزرگ که از داشته‌های تعزیه استفاده می‌کنند، به‌راحتی مخاطبانی دارند که حاضر هستند برای دیدن این اجراها هزینه‌های بالایی پرداخت کنند که نمونه اخیر آن نمایش «نبرد رستم و سهراب» حسین پارسایی است.

راه‌های امتحان شده چگونه مسدود می‌شوند؟

هنر تعزیه فراز و نشیب‌های زیادی را در دل تاریخ به خود دیده اما از همه آنها سربلند بیرون آمده؛ از شکل‌گیری سنت‌های نمادپردازانه در دوران صفوی، تا توجه به لباس‌های رنگ‌روغن در دولت زندیه، از اوج‌گیری این هنر در عصر قاجار با تکیه دولت و ورود اسب و احتام برای جلوگیری بیشتر این هنر تا ممنوعیت این هنر در دوران پهلوی و توجه دوباره به این هنر در دوران انقلاب اسلامی، همه گوشه‌ای از سرنوشت پیچیده این هنر ملی ایران است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی هم اگرچه این هنر مورد توجه قرار گرفت و حتی شاهد بودیم که تعزیه‌های تراز و با کیفیتی در دهه ۴۰ در تالار محراب برگزار می‌شد تا نسل جوان با این هنر آشنا شوند اما با برخی روایت‌های نادرست درباره مفاهیم تعزیه از اواخر دهه ۴۰ تا اوسط دهه ۶۰ برخی مشکلات فقهی برای شبیه‌خوانی به وجود آمد و همین امر باعث شد تا آن تعزیه‌های معیاری که در تالار محراب اجرا می‌شد به دست فراموشی سپرده شود، اما پس از رفع چنین مشکلاتی از دهه ۸۰ دوباره توجه به هنر تعزیه رنگ‌وبوی جدیدی به خود گرفت و شاهد بودیم در این دوران تعزیه‌های معیاری در محوطه باز تئاتر شهر و گاهی هم در فرهنگسرای خاوران شروع به اجرا کردند اما باز هم تغییر مدیریت‌ها باعث شدند تا این روند ادامه پیدا نکند و رفته رفته تعزیه‌خوانی محدود به اجراهایی شود که سه تا پنج تعزیه‌خوان در گوشه‌ای از شهر به شبیه‌خوانی

برش

داوود فتحعلی بیگی:

تعزیه معیار با توصیه حاصل نمی‌شود

تعزیه معیار با دستورالعمل و توصیه حاصل نمی‌شود، بلکه باید نمونه‌سازی کرد و اگر قرار است به شبیه‌خوانی‌های اصیل برسیم، ترازها را باید از فلسفه شکل‌گیری این هنر کسب و هرچه از اصالت دور بود را از موارد تشکیل دهنده تعزیه جدا کرد. راه رسیدن به تعزیه معیار تشکیل مرکزی برای گردهم‌آوری کارشناسان خبره در زمینه شبیه‌نامه‌نویسی، سازوکارهای نمایش‌های آیینی و قراردادهای این حوزه است. زمانی که تکیه‌دولت محل برگزاری مجالس تعزیه بود که غالباً هم تعزیه‌های اصیل و معیار در این

خبر

رویداد بزرگ «روایت‌نویسی سبک زندگی اربعینی» توسط قراگاه سبک زندگی اربعینی و با حضور فعالان حوزه نویسندگی برگزار می‌شود. این رویداد که هم به صورت عمومی و هم اختصاصی برای دختران و نوجوانان طراحی شده، با بررسی و داوری نوشته‌های برتر حوزه نویسندگی در موضوع اربعین، در تاریخ ۱۴ شهریور به کار خود پایان می‌دهد. رویداد بزرگ روایت‌نویسی سبک زندگی اربعینی با مشارکت خانه خلاق و نواوری سبک

روایت‌نویسی

سبک زندگی اربعینی برگزار می‌شود

زندگی اسلامی ایلساو مرکز امور خانواده و زنان وزارت کشور با هدف گفتمان‌سازی فرهنگ اربعین در سبک زندگی، همچنین ترغیب و تشویق به روایت‌گری و داستان‌نویسی مرتبط با ایام اربعین به‌منظور جهانی‌سازی این اتفاق و ماندگار کردن سبک زندگی اربعینی برگزار می‌شود. آثار منتخب پس از داوری در دوره اول و اهدای جوایز وارد مرحله دوم خواهد شد. در این بخش، پس از ارزیابی و بررسی ابعاد مختلف نوشته‌ها بر مبنای شاخص‌های سبک زندگی اربعینی،

می‌پردازند. اگرچه تعزیه‌های کوچک به‌عنوان یک سنت همیشه در شهرهای کوچک و روستاها، جریان داشته اما چرا در دل شهرهای بزرگ که عنصر جذابیت‌نمایشی باید مدنظر باشد، نهاد یا کانونی به این موضوع توجه نشان نداده است، تا امروز یک نمایش قابل قبول و معیار داشته باشیم و از این اجراهای تعزیه روستایی که برای رفع تکلیف و دادن بیان کاری توسط همین دفترهای نمایش و کانون‌ها در پهنه رودکی، فرهنگسرای نیاوران، خیمه‌هفت‌تیر و... است، جلوگیری شود.

شکوه تاریخی تعزیه کجاست؟

مقایسه تعزیه‌های امروزی با دوران طلایی شبیه‌خوانی که در تکیه دولت تهران و عصر ناصری رونق داشت، خود گواهی بر این موضوع است که با این روند نمی‌توان به آینده این هنر آیینی، در شرایطی که از منظر فرم و محتوا بیش از حد مجمل و موج‌ز شده و از شکوه تاریخی خود فاصله گرفته، امیدوار بود. در این گذار، تعزیه چه به لحاظ خاصه‌های نمایشی، چه از منظر تأثیرپذیری از باورها و رسوم مناطق، چه از منظر بیان، گفتار و سبک شعری، چه از نظرگاه موسیقی و ردیف‌های آوازی، همچنین ناظر بر استفاده از ادوات و آلات و محل اجرا، تحولات چشمگیری داشته است. در این وضعیت لازم بوده و هست که مدیران فرهنگی و هنری، برای زنده کردن تعزیه معیار و خلق مجالس شبیه‌خوانی شکوهمند اقدامی کنند. اگر امروز تعزیه به هنری محقر و مجالسی به دور از اصالت، بدون بهره‌مندی از ادوات و آلات جنگی، موسیقی بومی جذاب و... بدل شده، می‌توان مسئولان و بانیان پاسداری از این هنر را که از قضا در مواردی خودشان هم در شبیه‌خوانی دستی بر آتش داشته و دارند، مقصر وضع کنونی دانست. ترک فعل مدیران و بی‌توجهی به سیری که تعزیه در سال‌های اخیر طی کرده، احتمال پیوندی که تعزیه می‌توانست با تئاتر برقرار کند و تأثیرگذاری متقابل آنها بر یکدیگر و توسعه دوجانبه را سلب کرده؛ سال‌ها ست شیوه روایی بی‌همتای تعزیه تراز ایرانی، در تئاتر اروپا تأثیر گذاشته و حتی موجب آفرینش مکانی در هنرهای نمایشی آنها شده، این در حالی است که سر خودمان در کامیابی از ظرفیت‌های تعزیه، از منظر هنری و حتی تجاری بی‌کلام مانده‌است!

عظمت و شکوه؛ جزء جدایی‌ناپذیر تعزیه

تعزیه از معدود هنرهای نمایشی جهان است که اگر اصیل باشد، عظمت و شکوه را می‌توان در تمامی اکرانش اعم از شعر، موسیقی، لباس و... مشاهده کرد که نمونه‌هایی از بزرگی این هنر را می‌توان در کتاب‌نامه پژوهش‌هایی که به چاپ رسیده شاهد بود و حتی در برنامه «مجلس واقعه» آریا عظیمی نژاد شبکه نسیم هم به گوشه‌ای از این موارد پرداخته شد. اصلا شکوه و عظمت در برگزاری تعزیه که نمایشی میدانی است و این شکوه با استفاده از موسیقی رزمی و شورانگیز، احشامی که در روایت میدان نبرد به کار گرفته می‌شوند از جمله اسب و شتر، پوشش‌هایی نمادین و رنگی شبیه‌خوانان و... محقق می‌شود و جزء جدایی‌ناپذیر از هنر تعزیه است. با این تفسیر اما در روزگاری که جذابیت‌های نمایشی به اوج دوران خودشان رسیده‌اند، هنر تعزیه به‌ویژه از نوع معیار آن در نوعی غربت قرار گرفته که شاهد هشتیم، متولیان دولتی که باید حافظان این هنر آیینی و سنتی باشند هم با ترک فعل بر محوریتی آن می‌افزایند، مثلا مدیری که چندین سال در کانون تئاتر دینی اداره کل هنرهای نمایشی حضور داشت، خود نیز اعتقادی بر شکوه تاریخی هنر تعزیه ندارد و تأکید دارد که شبیه‌خوانی باید به همان صورت مهجور و روستایی اش اجرا شود.

هم‌نشینی تجهیزات نمایشی با بافت فرهنگی تعزیه

استفاده از تجهیزات نمایشی برای جذابیت تعزیه بالغ بر ۲۰۰ سال اخیر یعنی بعد از دوره زندیه و صفویه توسعه یافته است و این امکان وجود دارد که با تکیه بر بافت فرهنگی تعزیه و مطابق با مبادی و آداب تعزیه‌خوانی، از ارکان و

اجرای شبیه‌خوانی معیار و ارائه الگوی اصیل از این هنر نمایشی آیینی را بررسی کرده‌ایم

تعزیه بدون معیار

جام جم این‌طور گفت: در ادوار مختلف و سالیان سال، نسخ و اشعاری به مجالس اضافه شده که متأسفانه قدرت و استحکام لازم را ندارند و یکی از وظایف مجموعه‌هنرهای نمایشی کشوری می‌تواند بازگردانی تعزیه به ریل خود باشد که پیش از این تجربه شده و قاعده روشنی هم دارد.

تنزیل تعزیه به اجراهای روستایی و کوچک

با این‌که مدیر مرکز هنرهای نمایشی کشور اذعان کرد که بازگردانی تعزیه و در ادامه توسعه این هنر جزو وظایف این دستگاه است، اما آنچه در واقعیت وجود دارد، تنزیل تعزیه به اجراهای روستایی و کوچک است که با تعداد معدودی بانی و اجراگر برگزار می‌شود و نمی‌توان نقش نهادهای رسمی و مسئول مانند اداره کل هنرهای نمایشی، حوزه هنری و... را که با کوچک‌سازی این هنر، موجب کاهش اعتبار آن در افکار عمومی و فضای حرفه‌ای شده‌اند انکار کرد.

ترک فعل مسئولان در مدل‌سازی از تعزیه معیار

شاید مسئولان هنری روی کاغذ قائل به الگوسازی از طریق تعزیه معیار هستند، ولی وضعیت به‌صورتی است که در مدل‌سازی از شبیه‌خوانی، به کم‌کاری و نوعی ترک فعل محکوم می‌شوند و عجیب آن‌که اکثر متولیان و مسئولان در نهادهای مربوط، خودشان

تعزیه راه ریل برگردانیم

برای بررسی وضعیت برگزاری مجالس تعزیه مطابق معیارها و نیازمندی‌های آن، با حمید نیلی، مدیرکل مرکز هنرهای نمایشی گفت‌وگویی داشتیم؛ به گفته نیلی؛ اگر اوضاع مختلف یک تعزیه که در حد نمونه استاندارد و معیار باشد را بررسی کنیم، شاهد شعر و محتوای معنادار و فاخر آن می‌شویم که طبیعتا از نسخ مجالس اصیل و وثیق برآمده و این ویژگی‌ها موجب قوام و مطلوبیت تعزیه می‌شود و می‌تواند الگوی سایر اجراگران یا مجلس گردانان جوان‌تر باشد. مدیرکل مرکز هنرهای نمایشی ضمن تأیید این‌که در مواردی تعزیه از معیار خارج شده و نیازمند تعیین الگوی معین برای حفظ اصالت این هنر آیینی هستیم، به

برگزار شدن نیز مبتنی بر همین معیارها صورت گیرد. حتی این تعزیه‌های معیار باید در قالب فیلم در دسترس افراد قرار بگیرند تا به آن مراجعه کنند و شاخص‌ها و ترازهای تعزیه اصیل را از آن طریق به‌دست‌آورند. زمانی قرار بود به همت دفتر ادبیات و هنر هلال، وابسته به تبلیغات اسلامی تعزیه‌ای معیار از شهادت حضرت مسلم (ع) را تدارک ببینیم که متأسفانه این دفتر متحل شد، یکی از اقدامات شایسته دفتر ادبیات و هنر، تدوین و گردآوری شاخص‌هایی بود که لحاظ کردن آنها به تولید تعزیه معیار منجر می‌شد. با این حال زمانی که دفتر برپا بود چهار نمونه از نسخ این تعزیه که از تکیه دولتی بایه مانده بود را پیدا کردم و گروهی تشکیل شد که اساتید و پیشکسوت‌ها در آن حضور داشتند و اقدام به تدارک مجلسی کردیم که در خصوص تعزیه حضرت مسلم (ع) در نوع خودش معیار بود.

محل اجرامی شد، معین البکاء، روی نسخ تعزیه اظهار نظر و در واقع نقش بازی می‌کرد. در واقع

تعزیه، کارشناسی می‌شد و اگر با فلسفه و موازین این هنر ارزشمند هماهنگ بود اجازه اجرامی گرفت. حتی ادوات و پوشش‌ها و... همه رعایت به‌دقت نظر یک پیشکسوت مطابق تراز که فلسفه تعزیه تعیین کرده

انتخاب می‌شد که حفظ اصالت این هنر دارد بی‌داشت. یکی از بزرگ‌ترین صدماتی که به تعزیه وارد می‌شود و متأسفانه در مواردی از سوی تعزیه‌خوانانی که این روزها رسم و رسم پیدا کرده‌اند، نبود معیار برای تعزیه است. بارها گفته‌ایم که نبود مرکزی برای حفظ و اشاعه نمایش‌های آیینی و سنتی و تعزیه و عدم آگاهی از فلسفه و ویژگی‌های آن آسیب‌زا ست. متأسفانه کسی به این قضایا رسیدگی نمی‌کند. من متعقدم نسخ شبیه‌خوانی‌ای که قرار است به‌عنوان تعزیه معیار تعریف شوند، باید به‌وسیله کارشناسان این هنر خواند و اجرای آنها، به جوانانی که قصد آشنایی با تعزیه معیار را دارند ارائه شود و هرگاه قرار است مجلس شبیهی

می‌گذرد فعالیت ناشران کودک و نوجوان، حرکتی رو به جلو بوده است، گفت: آنها روز به روز پیشرفت کرده‌اند و الگویی برای سایر ناشران شده‌اند؛ منتها توجه نکردن وزارت ارشاد به تأمین مواد اولیه ناشران کودک از جمله کاغذ تحریر گرم بالا و کاغذ گلاس و سختی تأمین این اقلام برای ناشران به افزایش قیمت‌ها و در نتیجه پایین آمدن تیراژ کتاب‌ها منجر شده است.

در کل، به نظر من حمایت‌های معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از ناشران مثبت و امیدوارکننده بوده و ملاقات‌ها و دیدارها با نمایندگان تشکل‌ها و ناشران برجسته تا حدودی مفید بوده است و نتوانسته در حل بسیاری از مشکلات مؤثر باشد. درباره برگزاری جشنواره‌های کتاب کودک و نوجوان نیز می‌توانم بگویم که در مراحل اولیه و افتتاحیه این جشنواره‌ها حضور داشته‌ام و آنها را مثبت ارزیابی می‌کنم، اما متأسفانه نتوانستند آن‌گونه که انتظار می‌رفت عمل کنند و تاکنون از سوی مخاطبان کتاب شناخته شده نیستند.

دیدگاه

مثبت بود ولی کافی نیست

مدیرمسئول انتشارات قדיانی تولید کاغذ ایرانی را یکی از حرکت‌های مثبت معرفی کرده که قابل تقدیر است؛ اما آن را برای بخشی از صنعت نشر مثل کتاب‌های درسی و رمان مفیدتر دانسته، نه برای کتاب‌های کودک که مصور و رنگی هستند. نادر قدیانی بایان این‌که در ۴۵ ساله که از پیروزی انقلاب اسلامی می‌گذرد فعالیت ناشران کودک و نوجوان، حرکتی رو به جلو بوده است، گفت: آنها روز به روز پیشرفت کرده‌اند و الگویی برای سایر ناشران شده‌اند؛ منتها توجه نکردن وزارت ارشاد به تأمین مواد اولیه ناشران کودک از جمله کاغذ تحریر گرم بالا و کاغذ گلاس و سختی تأمین این اقلام برای ناشران به افزایش قیمت‌ها و در نتیجه پایین آمدن تیراژ کتاب‌ها منجر شده است. در کل، به نظر من حمایت‌های معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از ناشران مثبت و امیدوارکننده بوده و ملاقات‌ها و دیدارها با نمایندگان تشکل‌ها و ناشران برجسته تا حدودی مفید بوده است و نتوانسته در حل بسیاری از مشکلات مؤثر باشد. درباره برگزاری جشنواره‌های کتاب کودک و نوجوان نیز می‌توانم بگویم که در مراحل اولیه و افتتاحیه این جشنواره‌ها حضور داشته‌ام و آنها را مثبت ارزیابی می‌کنم، اما متأسفانه نتوانستند آن‌گونه که انتظار می‌رفت عمل کنند و تاکنون از سوی مخاطبان کتاب شناخته شده نیستند.

قفسه

مستندنگاری از یک ابرپروژه نفتی

«شریان مکران» روایتی از احداث خط انتقال نفت از گوربه به جاسک به قلم و روایت مهدی قزلی است که در انتشارات سوره‌مهر به چاپ رسید. این کتاب در ۱۱ فصل با عناوین بای بسم!... قصه محرم و

ربیع و شروع طرح، ننه شیر و فروش نفت خام، در کنار لوله‌ها در میان کوه‌ها، صریح زیر آفتاب، رگ‌های فولادی، زمین بازی، قلک نفت، ایستگاه آخر، تای تمت و چند قالب از روایت نگارش شده است. نویسنده در باب اهمیت روایت این ابرپروژه به دو هدف عمده آن اشاره می‌کند؛ «یک خارج کردن بخشی از صادرات نفت خام از خلیج فارس و کم‌کردن وابستگی به تنگه هرمز و دوم توسعه غرب منطقه مکران. این ۱۰۰۰ کیلومتر خط لوله ۴۲ اینچ که از گوربه در استان بوشهر شروع می‌شود و بعد از گذشتن از جنوب استان فارس در استان هرمزگان و بعد از تنگه هرمز در کنار کوه مبارک به مقصد می‌رسد، در نهایت ظرفیت انتقال روزانه یک میلیون بشکه نفت را دارد. یعنی اگر روزی به‌هر دلیلی اتفاقی برای تنگه هرمز بیفتد که نشود نفتی از آن بگذرد، ما همچنان نفت باریکه یک میلیون بشکه‌ای را داریم!»